

„Népfrontos kiegyezés”

Tabajdi Gábor: Kiegyezés Kádárral. „Szövetségi politika”, 1956–1963. Budapest, Jaffa Kiadó, 2013.

Kádár János alighanem büszke lenne rá, ha tudná, hogy az 1956-os magyar forradalom szovjet segítséggel történő vérbe fojtása és a tömeges kivégzések után neve hallatán valakiknek valamiféle „kiegyezés” jut az eszébe. Ahogy a kötet bevezetőjében maga a szerző írja: a forradalmat követő megtorlás, majd az azt követő konszolidáció miatt Kádár pályáját mind gyakrabban vetik össze Magyarország két másik, egész korszakot meghatározó vezetőjének, Ferenc Józsefnek és Horthy Miklósnak az életével. A történeti publicisztikában is mind gyakrabban beszélnek az 1956-os forradalom utáni kiegyezésről, a hatalom és a társadalom reprezentánsainak (kényszer)kompromisszumáról.¹

Tabajdi Gábor új könyvének a címe: *Kiegyezés Kádárral*. A megtorlás kellős közepén egy megfélemlített, apátiába süllyedt ország nem legitim vezetőjeként Kádár voltaképp kikkel is egyezkedett? Kiegyezni két vagy több ellenfél szokott egymással, de vajon milyen ellenfelei voltak 1956 októbere és 1963 tavasza között Kádárnak? Voltak ekkor *valódi* ellenfelei a régi-új pártvezetésnek? Az igazi ellenállókkal Kádár nem akart alkut kötni, őket meg akarta semmisíteni, el akarta pusztítani. Erre a sorsa jutott Nagy Imre és sok száz mártírtársa is. A fenyegető ellenségképet az állambiztonság bosszúszomjas vezetői, a keményvonalas pártvezetők teremtették meg. A „Márciusban Újra Kezdjük” jelszavának kitalálásával, a fegyveres ellenállás, a szervezkedések emlegetésével a pártvezetést akarták meggyőzni a társadalom elleni még brutálisabb terror alkalmazásának szükségességéről, egyúttal saját maguk nélkülözhetetlenségéről.

Akkor kik egyeztek meg Kádárral? Erre keresi a választ Tabajdi Gábor: kik voltak azok, akikkel a pártállam vezetői ezekben a tragikus, drámai időkben párbeszédet kezdtek, Kádárék kiket tekintettek a társadalom képviselőinek, kiknek a közvetítésével próbált a hatalom alkut kötni a magyar társadalommal, elfogadtatni létét, legitimálni uralmát.²

A kérdésfelvetés, a témaválasztás figyelemre méltó, napjainkban is feltehető és általánosítható: mennyire kompromittálódik az egyén vagy a társadalom, ha a létfenntartása, megmaradása érdekében „kiegyezik”, alkut köt egy elnyomó rendszerrel? Hol húzható meg a kollaboráció határa? Erkölcsei kérdés ez csupán, vagy akár büntetőjogi is?

Tabajdi Gábor szerint 1956 végétől Kádárék egy újfajta hatalomgyakorlási módszert alkalmaztak, amelynek a mélyebb rétegei, személyes dimenziói részben ma is feltáratlanok. Ezeknek a rétegeknek a bemutatását kísérli meg, az MSZMP „szövetségi politikáját” időrendben és a hatalom különböző aspektusai szerint vizsgálja. Az intézményeket, szabályozásokat, formális rendszereket veszi górcső alá, majd a hivatalos ideológia után tér rá a gyakorlatban megvalósultak elemzésére, a mindennapi politika világára. A könyv felépítése, szerkezete világos, logikus, a „szövetségi politika” előzményei, hagyományai, illetve a nemzetközi környezet után a párt vezető testületeinek határozatait, döntéseit vizsgálja meg, majd rátér a Hazafias Népfront újjászervezésének, működésének bemutatására. Ezután következik a könyv lényegi, újdonsággal szolgáló része: az állambiztonsági szerveknek a fenti politikai célok elérése érdekében folytatott tevékenysége, illetve a BM és a „szövetségi politika” szereplői közti viszonyrendszer feltárása, a személyes kapcsolatok, az informális viszonyok bemutatása.

A szerző a bevezetésben „ellenelit”-nek, „antielit”-nek, illetve „alternatív elit”-nek nevezi azokat, akiket a kádári pártvezetés a társadalom olyan képviselőinek tekintett, akiknek a

segítségével megpróbálták alkut kötni a magyar társadalommal, kiegyezni a konszolidáció és a hatalom stabilizálása érdekében.³ A könyv olvasása közben azonban egy kis bizonytalanságot éreztem, mintha nem minden esetben lenne egyértelmű annak meghatározása, hogy ki hova sorolható. A bevezetőben Tabajdi megjegyzi, hogy az „elit” kifejezésnek nem tulajdonít normatív tartalmat, vagyis nem szociológiai kategóriaként, hanem konstruált fogalomként használja. Ez az „elit”-fogalom a pártvezetés percepciója, nem pedig a szerzőé, hiszen Tabajdi Gábor épp a hatalom által meghatározott „elit”-csoportot kívánja vizsgálni, azt, hogy kit tekintett a kádári pártvezetés „elit”-nek. A szándék jó és becsülendő, de ott látok némi ellentmondást, hogy Kádár és köre nemcsak a magyar társadalom, a művészet, a tudomány és a közélet legkiválóbbjait kereste, hanem azokat is, akik szóba álltak velük. Ez konstruált fogalom, amely valóban nem azonos az elit kifejezés normatív tartalmával, ezért nem tartom szerencsésnek az „ellenelit”, „antielit”, illetve „alternatív” elit kifejezések használatát, bár érteni vélem a szerzői szándékot. Tabajdi Gábor nem egy statikus állapotot kívánt ábrázolni, hanem azt a folyamatot, amelynek során az egyes szereplők ki és bekerültek az egyes kategóriákba, időben megváltozott a megítélésük, kiválasztódhattak, de ki is hullhattak a hatalom által fontosnak tartott csoport tagjai közül. Ezek lehettek akár az egykori koalíciós időszak pártjainak tagjai, vezetői, így tehát létezhetett egy „koalíciós elit”, vagy az ’56-os szerepvállalás miatti úgynevezett „ellen elit”, vagy éppen – a hatalommal történő sikeres kiegyezés eredményeképp – egy „kooptált elit” is.⁴ Amikor Kádárnak és körének szüksége volt egy adott időszakban és helyzetben egy-egy közéleti szereplőre, egy pártonkívüli, aki nyilvánosan is vállalta a hatalom és a társadalom közti közvetítői szerepet, akkor – a megújuló hatalomgyakorlási mód jegyében – az illetővel megpróbálták (ha lehetett szép szóval, meggyőzéssel, ha nem, állambiztonsági eszközök segítségével) kiegyezni. Tabajdi Gábor ezeket az alkukat, helyzeteket – az egypártrendszer „antielit”-jének a kezelését – tekinti át könyvében. Az orvos – páciens viszonyban használatos „kezelés” szót használja többször is, amely találóan adja vissza, hogy itt nem egyenrangú felek kapcsolatáról van szó, hiszen egyik oldalról a kiszolgáltatottság, a másik oldalról a felsőbbrendűség és a hatalom magabiztossága (és kegyetlensége) jelenik meg.⁵

Egy másik fontos tartalmi kérdés – amely az előzőekhez is kapcsolódik –, hogy a fenti elitkategorikák elemzésekor a szerző a szociáldemokrácia magyarországi képviselőivel nem foglalkozik érdemben. Tabajdi Gábor tudatosan kerüli bevonásukat az elemzésbe, azért, mert, mint írja, a Szociáldemokrata Párt tagjait a többi politikai erőttől eltérő módon kezelte a hatalom. Ugyan a szerző is elismeri, hogy számos hasonlóság is fellelhető az SZDP és más pártok sorsában, a „szalámi-taktika” itt is működött, a vezető politikusaikat itt is elüldözték, koncepciók pereket indítottak szocdemek ellen, hogy aztán mindezek mellett néhány kollaboráns szociáldemokrata politikust magas közfunkcióban szerepeltessenek. Ugyanakkor az 1948-ban egyesülő két munkáspárt, illetve a beolvadó egykori baloldali szociáldemokraták külön – a többi „antielit”-be soroltakhoz hasonló – kezelését Tabajdi szerint „a fennálló ideológiai és taktikai korlátok nem tették lehetővé”.⁶ Ezt a magyarázatot azonban nem tartom kielégítőnek. Ha máshogyan is viszonyult a kádári hatalom a szocdemekhez, mint például az egykori polgári pártok politikusaihoz, talán pont ez az eltérő „kezelési mód” bemutatása adhatott volna egy újabb szempontot és összehasonlítási alapot az elemzéseknek. Az MSZMP számára a rendszer hitelessége folytán ugyanis a szocdem társutasok beépítése – a munkásegység önmeghatározása miatt is – rendkívül fontos volt. Simon István *Bal-kísértés* című könyvében írja, hogy az ellenséges, gyanús kategóriából megbízható, felhasználható, társutas csoportba átkerülő és a Kádár-korszakban karriert befutó egykori szociáldemokraták a propaganda számára elsődleges célponttá válhattak, és kiegyezésük növelte a rendszer számára megnyerhető baloldaliak mozgásterét is.⁷ Simon István Kisházi Ödön és Vas Witteg Miklós esetét hozza fel, mint klasszikus szocdem „munkásegysítőket”, akik pályafutása azt példázza, hogy nincs sok különbség egy szociáldemokrata társutas politikus és egy polgári párt vezetőjének a felhasználásában. 1957 februárjában még gyanús, de „felhasználható célszemély”-ként jellemzi őket egy belügyi jelentés, akik két évvel később már közös levélben fordulnak Kádárhoz a volt szociáldemokraták rehabilitálása, egyúttal a kádári

konzolidáció kiszélesítése érdekében, hogy aztán 1962-ben a Párt és Tömegszervezetek Osztálya döntsön az 1948-ban kizárt volt szociáldemokraták visszavételéről a jogutód MSZMP-be.⁸

Az egyes fejezeteket rövid, tömör összegző blokkal zárja a szerző, amely megkönnyíti az olvasó tájékozódását és segíti a lényegi információk megértésében, átvezeti a következő témába, összeköti az egyes fejezeteket, így a könyv szerves egészet alkot. A historiográfiai áttekintés a kötet végére került, talán szerencsésebb lett volna a szerzői előszó után közölni, amely egyértelműen bizonyítja Tabajdi Gábor tájékozottságát a szakirodalomban és a történeti kérdések vonatkozásában. A könyv érdemei közé tartozik, hogy szemléletes fogalmakkal írja le például a pártvezetés jellemző magatartását: 1956 végéig bizonytalan, 1957 júniusáig megbizonyosodó, később magabiztos.⁹ Hasonlóan figyelemre méltó, amikor „A politikai rendőrség szerepei” című fejezet végén, a szemantikai elemzések után megállapítja, hogy a politikai rendőrség és a pártvezetés azonos értelemben használt bizonyos fogalmakat, mint például bomlasztás, leválasztás vagy lejáratás.¹⁰ Az is alapvető megállapítása Tabajdinak, hogy az állambiztonság kulcsszerepet játszott a korai kádárizmus „antielit”-jének kezelésében, kiszolgálta a pártvezetés igényeit.¹¹

Tabajdi Gábor legújabb könyve számos vonatkozásban pontosabbá teszi a Kádár-korszakkal kapcsolatos ismereteinket, és nemcsak a szakmai, de a szélesebb nagyközönség számára is élvezetes és tanulságos olvasmány. Bemutatja, hogy személyes alkukkal, zsarolással, bomlasztással és az opportunizmus politikájával hogyan stabilizálta Kádár és köre a hatalmát, milyen logika mentén válogatta „ellenfeleit”, akikkel „kiegyezett”, és azt is elénk tárja, hogy a „népfrontpolitika” hagyománya, eszméje – 1949 után – hogyan üresedett ki újra...

¹ Tabajdi, 2013: 7.

² Uo. 7–8.

³ Uo. 10.

⁴ Uo. 10.

⁵ Uo. 12.

⁶ Uo. 10.

⁷ Simon, 2012: 46–47.

⁸ Uo. 47–51.

⁹ Uo. 104.

¹⁰ Uo. 189.

¹¹ Tabajdi, 2013: 189.

Hivatkozott irodalom

Simon, 2012

Simon István: *Bal-kísértés. A kádári külpolitika és a nyugati szociáldemokrácia.* Budapest, Digitalbooks.

Tabajdi, 2013

Tabajdi Gábor: *Kiegyezés Kádárral. „Szövetségi politika”, 1956–1963.* Budapest, Jaffa Kiadó.